

100 godina od smrti Karla Marksa

Pukovnik

prof. dr MENSUR IBRAHIMPAŠIĆ

Marks i prevazilaženje vojnотradicionalističkog mišljenja i delovanja

Poznato je da Marks nije napisao ni jedno vojno delo i da je sam isticao svoju nekompetentnost u vojnoj problematici. No, njegova misao predstavlja i danas, na stogodišnjicu njegove smrti, takvo ishodište revolucionarne vojne teorije i prakse bez kojeg one ne mogu da budu *savremene*, što znači — bez kojeg nisu u stanju da na konkretno-istorijski revolucionarno primeren način »progovaraju« danas o ratu i vojnoj organizaciji.

Dva su razloga zašto je to tako: (1) jačanje etatističkog tipa društvene integracije u svetskim razmerama neprekidno pothranjuje snagu vojnотradicionalističkog mišljenja, omogućavajući mu da se na nov način prikazuje kao efikasna egzaktna vojna nauka; (2) svojim rezultatima naučnotehnološka revolucija objektivno zamagljuje prirodu rata i vojne organizacije kao društvenih pojava, stvarajući privid da su pitanja savremene vojne nauke, u svojoj suštini, pragmatična tehničko-tehnološka pitanja.

Tako su se vojnorevolucionarno mišljenje i delovanje našli pred snagom i prividima vojnотradicionalističkog mišljenja i delovanja kao *istorijskim preprekama*. Zašto istorijskim? Zato što su to nove mogućnosti i novi prividi koji snagom svoje »egzaktnosti« prete da natkrile revolucionarnu misao, pa njihovo prevazilaženje objektivno dobija značenje opšteg nužnog uslova za plodotvorno konkretno-istorijsko vojnorevolucionarno mišljenje i delovanje danas.

A bez oslonca na Marksovu misao kao praktički revolucionarnu misao koja nam i danas bolje nego i jedna druga otkriva bit i temelj biti tih mogućnosti i privida — nije moguće ostvariti taj nužni opšti uslov za revolucionarno mišljenje i delovanje u području rata i vojne organizacije. Razmotrimo relevantne činjenice za ove tvrdnje.

Vojnotradicionalističko mišljenje i delovanje danas

U današnjem svetu vojnotradicionalističko mišljenje i delovanje javlja se u dva međusobno značajno različita osnovna vida: (1) kao teorija i praksa ponikle na mogućnostima savremenog građanskog društva da konstituiše sebi primerenu vojnu silu i vojnu organizaciju i sebi primerene mogućnosti vođenja rata, odnosno oružane borbe; (2) kao teorija i praksa ponikle na mogućnostima socijalističkog etatističkog društva da konstituiše sebi primerenu vojnu silu i vojnu organizaciju i sebi primerene mogućnosti vođenja rata, odnosno oružane borbe.

Ono po čemu su oba ta vida vojnotradicionalističko mišljenje i delovanje jeste to što oba izražavaju vojne mogućnosti etatističkog tipa društvene integracije, jer je i u jednom i u drugom slučaju država društveni subjekat koji poseduje monopol raspolaganja i upotrebe vojne sile. Ono po čemu su oba vida bitno različiti jeste — razlika u temelju etatističke integrisanosti građanskog društva i etatističke integrisanosti takvog socijalističkog društva. Prva počiva na monopolu privatne svojine i dominantnoj snazi buržoazije (njenih interesa) u društvu. Druga počiva na monopolu državne svojine i dominantnoj ulozi u društvu partijsko-državnog aparata kao onog dela u društvenoj strukturi koji odlučuje u ime radničke klase i ostalih trudbenika.

Ishodišta vitalnosti vojnotradicionalističkog mišljenja i delovanja građanskog društva i privida egzaktnosti tog mišljenja su višestruka.

Pre svega, to je porast uloge države kao od društva osamostaljene sile u ekonomskom životu, a zatim i u svim ostalim oblastima društvenog života, čime se proširuju političke, ekonomske, materijalne, tehničke, tehnološke i duhovne osnove njenog monopola u posedovanju i upotrebi vojne sile. Tome naročito doprinosi razvoj savremenog naoružanja. Borbena svojstva oružja najveće razorne i uništavajuće moći (raketno-nuklearnog) omogućavaju najužem držav-

nom vrhu potpuni monopol odlučivanja o upotrebi vojne sile. U uslovima stalne međublokovske napetosti i trke u naoružavanju — što znači u uslovima u kojima je odluka o početnom udaru pravo neko-licine ljudi, ili čak samo jednog čoveka, a odluka o uzvratnom udaru mora biti donesena u vremenu od nekoliko minuta — takav monopol izgleda jedino logičan i prirodan, pa se kao takav snažno i nameće.

Visok stepen teorijske razvijenosti vojnotradicionalističkog mišljenja građanskog društva je, takođe, jedan od značajnih izvora njegove vitalnosti. Taj razvoj tekao je u dvadesetom veku u tri osnovna pravca. Prvo, na dostignućima značajnih građanskih vojnih teoretičara devetnaestog veka intenzivno i sistematski je usavršavana opšta vojnoteorijska misao ovih društava, uzimanjem u obzir novih činjenica relevantnih za rat i vojnu organizaciju. Drugo, naročito od prvog svetskog rata otvoren je širok proces angažovanja brojnih društvenih i prirodnih posebnih nauka za rešavanje problema izgradnje vojne organizacije i vođenje rata. Tako je vojna nauka dobila jednu novu kolosalnu dimenziju zahvaljujući kojoj postaje sve više — korpus nauka. Treće, buran razvoj ratne tehnike i informatike imao je za posledice: pojavu dominacije tehničkih specijalista u vojnoj organizaciji, a naročito u strukturi starešinskog kadra; uvođenje visoko automatizovanih informativnih sistema kao nužnog uslova za komandovanje; porast broja vojnika i starešina koji se, obavljajući svoju borbenu dužnost, nalaze u ulozi *operatora*; sve naglašenije organizovanje i izvođenje borbenih dejstava, kao izgradnju i funkcionisanje različitih složenih *tehničkih sistema*. Ove činjenice navele su Rejmona Arona na zaključak da su oficiri u savremenim armijama inženjeri smrti, a ne, kao nekada, predvodnici svojih jedinica u borbi.

Koncipiranje borbenih dejstava kao visoko razvijenih tehničkih sistema dalo je ratnoj veštini karakter nesumnjivo egzaktno nauke. Činjenica da je praksa pokazala da i u ovakvim sistemima čovek ostaje odlučujući činilac rata, nije umanjilo tu egzaktnost. Naime, pokazalo se da bez visoko motivisanih ljudi za ostvarivanje cilja rata (bez visokog borbenog morala) i psihofizičke prilagođenosti čoveka ratnoj tehnici takvi sistemi ne mogu da funkcionišu na željeni način. Za rešavanje problema borbene motivisanosti i odnosa čovek — ratna tehnika pozvane su u pomoć društvene i medicinske nauke. One su otkrile nove mogućnosti, nove odlike i sredstva psihološke i idejno-političke manipulacije ljudima, pa je i ovim pojačana egzaktnost ratne veštine.

Ishodišta vitalnosti vojnotradicionalističkog mišljenja i delovanja poniklim u stvarnosti etatističkog socijalističkog društva i pri-

vida njihove egzaktnosti i revolucionarnosti su, takođe, višestruka. Monopol državne svojine objektivno čini ovakvu socijalističku državu kao društveni subjekt moćnijom i efikasnijom u odnosu na državu građanskog društva u stvaranju političke, ekonomske, materijalne, tehničke, tehnološke i duhovne osnove njenog monopola u posedovanju i upotrebi vojne sile. Pored toga, takva socijalistička država ima i jedno osobeno ishodište monopolnog prava posedovanja i upotrebe vojne sile. To je njena istinska revolucionarna uloga u rušenju temelja građanskog društva i odbrane tekovina tog revolucionarnog obrta od spoljne opasnosti i unutrašnje kontrarevolucije. Zahvaljujući tome, ona nastavlja da se prikazuje kao najpouzdaniji odlučujući društveni subjekt oružane odbrane socijalističke revolucije. Razvoj savremenog naoružanja dodaje sa svoje strane »ubedljive« argumente o nužnosti i nezamenljivosti socijalističke države kao takvog društvenog subjekta.

Na tim temeljima razvila se jedna pragmatična vojna teorija sa predznakom dosledne istinske marksističke zasnovanosti i usmerenosti. Svoj dignitet »marksističke doslednosti« ona obezbeđuje metodom citatološkog korišćenja stavova klasika marksizma o ratu i vojnoj organizaciji koje je moguće odgovarajućom interpretacijom izlagati kao »dokaze« da u današnjim uslovima socijalistička, odnosno »narodna država« jeste zakonitošću, logikom same revolucije, predodređeni odlučujući činilac njene oružane odbrane. Za razvoj ove teorije, za obogaćivanje njene »revolucionarnosti« i »naučne egzaktnosti«, bilo je moguće koristiti brojne društvene i prirodne posebne nauke, što je učinjeno. Na taj način biva duboko prikrivena njena etatistička tradicionalistička bit.

Da bi bilo konkretno-istorijski primereno, vojnorevolucionarno mišljenje i delovanje moraju uvek iznova uspostavljati kritički odnos prema oba ta vida vojnotradicionalističkog mišljenja i delovanja. A to nije odnos prostog negiranja i odbacivanja. U pitanju je stalno kritičko odnošenje koje sebi postavlja zadatke da utvrđuje koji su odgovori i postupci vojnotradicionalističkog mišljenja i delovanja na nivou naučne egzaktnosti u smislu da na primeren način uzimaju u obzir relevantne savremene činjenice (na primer, uzimanje u obzir uticaja savremene tehnike na formaciju jedinica, borbene poretke, izvođenje manevra, uređenje zemljišta i sl.), pa ih kao takve mora uvažavati i vojnorevolucionarno mišljenje i delovanje, a šta je u tom mišljenju i delovanju privid naučne egzaktnosti i privid revolucionarnosti, pa zbog toga treba da bude odbačeno.

Bitni uslovi za uspešnost takve kritike su: (1) shvatanje socijalizma kao svetskog procesa danas koje se temelji na Marksovom određenju »potpune revolucije«, odnosno na Marksovom određenju socijalizma kao epohalnog prelaza ljudskog društva iz »predistorije« u »pravu istoriju«; i (2) razumevanje Marksovog metoda kao radikalne kritike, ali ne na bilo koji način radikalne, već kritike postojeće društvene stvarnosti sa stanovišta *realnih, racionalnih i humanih mogućnosti*, koje same po sebi, bez borbe svesnih organizovanih progresivnih snaga, ne mogu biti ostvarene, jer im se mnogo toga u postojećoj društvenoj stvarnosti opire. Te uslove ostvaruje ono mišljenje koje uspeva da se — osloncem na Marksovo otkriće biti i temelja biti socijalističke revolucije kao epohalnog revolucionarnog obrta — stvaralački služi njegovim metodom, kao još uvek najpouzdanijim »oružjem« za traženje odgovora i na pitanja rata i na pitanja vojne organizacije kao bitnih pitanja savremenog čoveka i savremenog ljudskog društva.

Smerom Marksovog mišljenja i metoda

Delovati smerom Marksovog mišljenja i metoda u traženju odgovora na savremena pitanja teorije i prakse rata i vojne organizacije podrazumeva, između ostalog, utvrđivanje — na različitim nivoima opštosti, zavisno od karaktera pitanja na koji se traži odgovor — teorijsko-metodoloških polazišta koja će, kao što je prikazano, uvažavati njegovo otkriće šta jeste bit i temelj biti socijalističke revolucije i njegov metod saznanja istorične samorealizacije te biti putem delovanja proletarijata kao istorijskog subjekta. Pokušajmo to izvesti na najvišem nivou opštosti. Postupajući tako, može se reći da služiti se Marksovom mišlju i metodom u pitanjima rata i vojne organizacije, kao načinom kojim se ostvaruje primereno konkretno-istorijsko revolucionarno mišljenje i delovanje, znači:

Prvo, ono što po Marksu važi za sve društvene pojave, važi i za rat i vojnu organizaciju: da bi se došlo do naučne istine o njima, mora se polaziti od *društvenog totaliteta* kome pripadaju, pa ih tek u kontekstu tog totaliteta istraživati kao posebne pojave. Jer, ma kako osobena, ni jedna pojava nije izolovana, sama za sebe data, pa se kao takva ne može naučno utvrditi ni objasniti.

Imajući upravo u vidu ovaj Marksov opšti teorijsko-metodološki zahtev, Engels je u studiji »Mogućnosti i preduslovi Svete alijanse za rat protiv Francuske 1852. godine«, pisao: »Savremeni sistem vo-

đenja rata predstavlja prirodni proizvod Francuske revolucije: njegov preduslov je u socijalnom i političkom oslobođenju *buržoazije i sitnog seljaštva*.¹ Obrazloživši tu tezu, izvodi zaključak: »Dakle, savremeni način vođenja rata zahteva prethodno oslobođenje buržoazije i seljaka, ili, drukčije rečeno, on predstavlja *vojni izraz tog oslobođenja*.«²

Ovu analizu Engels je izveo da bi odgovorio na pitanje kakav će biti *vojni izraz oslobođenja proletarijata*. Zato on na istom mestu kaže: »Oslobođenje proletarijata, sa svoje strane, imaće svoj odraz i stвориće svoj naročiti i potpuno nov vojni metod. ... *Nova vojna nauka* biće isto tako nužan proizvod novih društvenih odnosa kao što su metode koje je stvorila Revolucija i Napoleon bile neizbežna posledica onih novih odnosa koje je stvorila Revolucija. I isto tako, kao što se proleterska revolucija u industriji nikako neće razvijati u ukiđanju parnih mašina, već u povećanju njihovog broja, isto se tako i zadatak u vojnom delu ne sastoji u smanjivanju masovnosti i pokretljivosti vojske, nego, naprotiv, u podizanju i jednog i drugog na viši nivo.«³

Kao vek u kome se »hod istorije« naglo ubrzao, noseći sobom u planetarnim razmerama sve brojnije i dublje društvene promene, pa i revolucionarne obrte, dvadeseti vek je naglašenom očevidnošću pokazao koliko su vojno mišljenje i delovanje (vojna teorija i praksa) uslovljeni bitnim obeležjima *totaliteta* društvene stvarnosti u kojoj su nastajali, kojoj su služili i čiju bit su izražavali. Sve ono što smo rekli o današnjem vojnotradicionalističkom mišljenju i delovanju pripada toj naglašenoj očevidnosti. Jer, prvi vid tradicionalizma o kojem je bilo reči jeste, da se poslužimo Engelsovim rečima, vojni izraz današnjeg građanskog društva, a drugi vid — vojni izraz biti i mogućnosti novog društva (oslobođenja proletarijata) ovaploćenog u socijalističkoj državi, što znači na ograničen, nepotpuno revolucionaran način.

Determinisanost vojnog mišljenja i delovanja totalitetom društvene stvarnosti kojoj pripadaju još očevidnije se izrazila u svim slučajevima onih društvenih preobražaja dvadesetog veka u kojima su narodne mase, u obliku revolucionarnih i oslobodilačkih pokreta, neposredno delovale kao subjekti tih preobražaja. Uvek je tu na delu bio neki osoben »novi vojni metod« u kome su se izražavali: karakter

¹ Engels, *Izabrana vojna dela*, knj. I, Beograd, 1953, str. 464.

² Isto, str. 467.

³ Isto, str. 467.

i ciljevi vodećih društvenih snaga tih preobražaja, novi društveni odnosi, uticaj istorijskog nasleđa i zatečene društvene strukture na odnos društvene moći snaga u sukobu, te opšti, društveno-istorijski uslovi u kojima su se dešavali ti preobražaji, kao pojedinačni istorijski momenti. Zbog toga do objašnjenja njihovih dometa i ograničenja možemo jedino doći polazeći u analizi od totaliteta društvene stvarnosti u kojoj su nastajali.

Za našu vojnu nauku polaziti od ovoga teorijsko-metodološkog zahteva znači: istraživati vojne mogućnosti socijalističkog samoupravnog društva kao mogućnosti istorijski bitno novog tipa društvene integracije u odnosu na etatističku, zatim istraživati — vojne mogućnosti današnjeg građanskog društva kao mogućnosti i ograničenja koje proizlaze iz njegove etatističke biti, vojne mogućnosti današnjeg socijalističkog etatističkog društva kao mogućnosti i ograničenja koja proizlaze iz prirode njegovog etatizma, vojne mogućnosti autohtonih revolucionarnih i oslobodilačkih pokreta kao samorealizacije subjektiviteta narodnih masa i, napokon, opšte društveno-istorijske uslove sa stanovišta rata i vojne organizacije.

Drugo, istina je da je Marks, kada se želeo figurativno izraziti, govorio o revoluciji kao babici istorije i lokomotivi društvenog napretka. Ali *nije tačno* da je za njega bit revolucije *nasilje*. Bit revolucije za njega je *radikalna promena od nižeg ka višem obliku proizvodnje društvenog života*.

Za Marksa je to i buržoaska revolucija, jer je značila političko i socijalno oslobođenje »trećeg staleža«. Ali, ona je *ograničena* revolucija. Po tome što je donela radikalno nove društvene odnose, jeste revolucija i objektivno je značila istorijski korak čoveka i društva na putu njihovog samooslobođenja. Ograničena je po tome što je buržoazija, kao vodeća društvena snaga te revolucije, vođena svojim klasnim interesom kao *parcijalnim interesom*, prisvojila sebi slobodu, oduzimajući je ostalom, većem delu društva, pa je zato i nova društvena zajednica — iako na višem nivou proizvodnje društvenog života — *ostala otuđena zajednica*.

Za razliku od svih prethodnih, socijalistička revolucija je *potpuna revolucija*. Postajući u njoj vodeća društvena snaga, radnička klasa prisvaja proizvodna oruđa na bitno drukčiji način od svih prethodnih klasa. Razlika je u tome što ona prisvajajući sebi proizvodna oruđa podređuje ih ne samo sebi već i ostalim članovima društva. Čini ih, dakle, *opštedruštvenim*. To je samooslobođenje čoveka i društva koje se temelji, kako bi rekao Marks, na »prisvajanju totaliteta proizvodnih snaga i u razvitku totaliteta sposobnosti koji je tim od-

ređen».⁴ Tako nastaje *stvarna* društvena zajednica. U njoj se ljudi više ne odnose kao međusobno otuđene i suprotstavljene sile.

Prema tome, ne nasilje, već epohalan obrt u proizvodnji društvenog života koji utemeljuje mogućnost bitno novog — u odnosu na sva prethodna — *samooslobođenja* čoveka i društva, u tome je bit socijalističke revolucije. Ali, to ne znači da socijalistička revolucija isključuje nasilje i njegov najsuroviji oblik — oružanu borbu kao način i sredstvo ostvarivanja svojih ciljeva. Imajući u vidu odnos klasnih snaga veka u kome je živio, Marks je predviđao da će se socijalističke revolucije izvoditi nasilnim putem, uključujući tu i oružanu borbu.

I zaista, sve dosadašnje socijalističke revolucije otpočinjale su oružanom destrukcijom postojećeg društva i sve su se, takođe, morale organizovati kao oružana sila da bi očuvale izvojevane tekovine i obezbedile uslove za njihovo produbljivanje. Zašto? Ne zato što je nasilje u samoj prirodi revolucionarnog čina. Naprotiv, on je po sebi socijalno, nacionalno i ljudski *slobodarski čin*. A poprima oblik oružanog nasilja kada se postojeće vodeće društvene snage, opirući se sazelelim radikalnim društvenim promenama, konstituišu u kontra-revolucionarne snage, pa oružanim nasiljem nastoje sprečiti, odnosno onemogućiti te promene. Zato je oružano revolucionarno nasilje u biti — *antinasilje*, i to u dvostrukom smislu: kao neposredan odgovor kontrarevolucionarnom nasilju i kao vojno organizovanje i delovanje čija je svrha ukidanje oružanog nasilja čoveka nad čovekom, društvenih grupa nad društvenim grupama, naroda nad narodima.

Uočavanje ove dijalektike odnosa biti socijalističke revolucije i njenog vojnog ispoljavanja presudno je za raspoznavanje da li je neko vojno delovanje (podrazumevajući tu i njegove organizacione oblike) uistinu revolucionarno. Ono je takvo ako mu je bit antinasilje. A to može biti samo pod ovim uslovima: (1) da se radi o vojnom samoorganizovanju, tj. o vojnoj organizaciji koju stvaraju revolucionizirane narodne mase da bi im služila kao jedno od nužnih sredstava—činilaca sticanja i očuvanja samooslobođenja (socijalnog, nacionalnog, ljudskog) i (2) da takva vojna organizacija ne dođe u iskušenje da se smatra pozvanom da donosi slobodu narodima drugih zemalja, jer time se neizbežno pretvara u svoju suprotnost, budući da je sloboda vrednost koja ne može biti nekom data, već samo sopstvenim činom stečena.

Podruštvljavanje poslova narodne odbrane (vojne sile, vojne organizacije), koje izražava sve bitne konkretno-istorijske karakteris-

⁴ Marks—Engels, *Rani radovi*, »Naprijed«, Zagreb, 1952, str. 418.

tilike totaliteta društvene stvarnosti u kojoj se ostvaruje, jeste način na koji se ispunjavaju navedeni uslovi. Ono je nužan i nerazdvojan deo opšteg procesa stvaranja samoupravnog tipa društvene integracije kojim se konačno prevladavaju mogućnosti konstituisanja »vojne sfere« kao čoveku otuđene i suprotstavljene sile.

Potvrdu ovim činjenicama nalazimo i u povodu-razlogu zbog kojeg je Marks uveo u svoj teorijski opus pojam *naoružani narod* i u načinu na koji je on to učinio. Zanimljivo je da ni u jednom njegovom delu, pa ni u Manifestu kao programu, koja su nastala pre analize Pariske komune, ne nalazimo taj pojam. Pariska komuna kao praktičan revolucionarni čin samooslobođenja proletarijata, odnosno kao prvi praktičan pokušaj ostvarenja socijalističke revolucije, jeste povod i razlog uvođenja tog pojma koji će, kako će život kasnije pokazati, predstavljati supsumaciju jedne velike ideje.

Marks, dakle, u praksi Pariske komune nalazi empirijski dokaz da proletarijat kao revolucionarni subjekt mora u prevladavanju građanskog društva, između ostalog, razbiti njegovu vojnu mašinu (buržoasku stajaću armiju) i da se mora oružano samoorganizovati, konstituisati u — naoružani narod. On ne ide dalje od utvrđivanja tih činjenica. Danas možemo postaviti pitanje zašto nije išao dalje. Očigledno je da je u toj studiji — odnoseći se kao naučnik prema empiriji Pariske komune — nastojao razotkriti bit socijalističke revolucije, njen temelj i proces njenog ostvarenja, pa da je u tom kontekstu utvrdio i nužnost konstituisanja naoružanog naroda kao jednog od oblika istoričnog ispoljavanja te biti. Empirijsko dokazivanje te nužnosti predstavlja kapitalan Marksov doprinos revolucionarnoj vojnoj teoriji i praksi.

I upravo zato, svako tumačenje Marksovog naoružanog naroda koje ga na bilo koji način uzima odvojeno od biti socijalističke revolucije znači krivotvorenje Marksa. Takvo je, na primer, ono tumačenje naoružanog naroda koje vidi njegovu suštinu u odbacivanju stalnih oblika vojne organizacije kao po sebi neprimerenih socijalizmu i prihvatanju milicije kao po sebi jedino primerenog oblika vojne organizacije socijalizmu. Jer, Marks ne govori o stajaćoj vojsci na nelistoričan, prazno apstraktan način »kao takvoj«, tj. u smislu »idealnog tipa«. Tako o njoj govore zastupnici formalne sociologije. On govori o *buržoaskoj* stajaćoj vojsci, dakle na istoričan način, kao jednom od oblika ispoljavanja biti građanskog društva. Isto tako, on ne govori o miliciji »kao takvoj« (i milicije su po svom društvenom biću bile i danas su međusobno vrlo različite, poznate su i kontra-revolucionarne milicije), niti o naoružanom narodu »kao takvom«.

On govori o naoružanom narodu kao jednom od načina ispoljavanja biti socijalističke revolucije, a kakve će sve organizacione oblike primati, to prepušta konkretno-istorijskim uslovima da odrede.

Prema tome, stalno uzimanje u obzir biti i temelja biti socijalističke revolucije, onako kako ih je Marks uzimao u obzir, jeste nezabilazan teorijsko-metodološki zahtev od kojeg mora polaziti revolucionarna vojna misao u traženju odgovora na pitanja koja pred nju danas postavlja borba za revolucionarno menjanje »svoga društva« i sveta.

Treće, da bi se uspešno odupirala uticaju savremenih, na pozitivističkom metodu utemeljenih vojnih teorija, revolucionarna vojna misao mora dosledno slediti i *Marksovo shvatanje činjenica*. I tu nam Marks kolosalno pomaže da se razgraničavamo sa pozitivizmom, da ne podležemo prividima njegove egzaktnosti.

Ovim stavom se ne želi osporiti ono što u pozitivističkom metodu predstavlja doprinos savremenom naučnom opserviranju činjenica. U tom smislu naročito su vredne dve njegove zasluge. Prva je uvođenje strogog višefaznog naučnog postupka utvrđivanja činjenica koji se sastoji u: posmatranju, opisivanju, klasifikovanju, definisanju, objašnjavanju i proveravanju pojave kakva ona jeste u iskustvenoj stvarnosti. Druga zasluga je u razvijanju brojnih metoda prikupljanja empirijske građe u okviru kojih su konstruisani razni instrumenti opisa i merenja pojava da bi njihova indikacija bila što valjanija i pouzdanija.

Naša vojna nauka, utemeljena na bitno drukčijem, istorijsko-dijalektičkom metodu i dijalektičko-humanističkom shvatanju, nema razloga da ne prihvati sve što je vredno u tim dostignućima pozitivističkog metoda. Ali, ona to može ostvariti samo ako u isto vreme ima bitno kritički odnos prema pozitivizmu kao, u suštini, pragmatičkom mišljenju koje u epistemološkom smislu svoju egzaktnost postiže priznavanjem samo dva izvora saznanja: pasivno čulno opažanje i strogo formalno logičko zaključivanje, a čiji pragmatizam je Đerđ Lukač okvalifikovao kao »zdvojni borbu protiv uvida u pravu bit društva«, budući da teži pronalaženju postupaka i sredstava adaptacije i usavršavanju građanskog društva kao večite kategorije.

Zbog toga, uprkos metodičkoj strogosti postupka kojim prikuplja činjenice, one za pozitivistički način mišljenja jesu samo ono što postoji na »pozitivan« način, tj. što svedoči o postojećoj građanskoj društvenoj stvarnosti kao prirodnoj funkcionalnoj datosti, bilo da jača tu datost kao stabilan sistem, pa zato treba da bude podržano, bilo da narušava njegovu funkcionalnost, pa zato kao patološka pojava treba da bude otklonjena.

Ako imamo u vidu kako je Marks strastveno tragao za empirijskom građom i sa koliko se uvažavanja odnosio prema svim podacima, možemo reći da je za njega činjenica bila: posmatrana, opisana, klasifikovana, definisana, objašnjena i proverena pojava, ali ne samo onakva kakva ona jeste u datom momentu, nego i kakve su *moгуćnosti* sadržane u njoj, šta bi mogle da budu ako bi se te mogućnosti ostvarile kao realne, racionalne i humane mogućnosti, ili kao regresivne, nehumane mogućnosti. Takvo određenje činjenice kao naučne, objektivne istine, proizišlo je iz onoga što je Marks kao bitno novo dao nauci, a to je — dijalektičko-humanističko shvatanje istine čija je suština u tome da istinu shvata kao nešto što uvek mora da bude *vezano za čoveka* (tj. što izražava odnos subjekta kao aktivnog istorijskog bića prema objektu kao pasivnom prirodnom biću, »biću po sebi«) i u tom smislu je relativno, podložno promenama i razvoju, ali ne proizvoljno već objektivno određeno.

Zahvaljujući takvom načinu shvatanja naučne istine, Marks je, na primer, video u radničkoj klasi ne samo ono što je bilo prepoznatljivo na pojavnoj strani kapitalističke društvene stvarnosti — njenu eksploataciju i otuđenost, već je otkrio i mogućnost koja je data u njenom društvenom biću — da bude subjekt epohalnog obrta iz klasne u besklasnu istoriju.

Sledeći Marksa u takvom shvatanju činjenica empirijske društvene stvarnosti, istinska revolucionarna vojna misao upravo se pokazivala i pokazuje nadmoćnijom nad vojnotradicionalističkom svojom sposobnošću otkrivanja u relevantnim činjenicama za vođenje oružane borbe mogućnosti koje ova druga, ostajući zbog svoje pragmatičnosti na pojavnoj strani stvari, nije u stanju da vidi. Tako su dobijene mnoge blistave revolucionarne bitke za koje, prema načelima tradicionalnih vojnih doktrina, nije bilo nikakvih izgleda na uspeh. Na pojavnoj strani činilo se da su dobijene zahvaljujući jedino borbenom entuzijazmu revolucioniziranih masa. A to je, u stvari, privid. One su dobijene zato što su revolucionarne snage koje su ih vodile otkrile u datoj revolucionarnoj situaciji objektivne mogućnosti postizanja određenih prednosti nad protivnikom i na osnovu toga bile sposobne pronaći toj situaciji primerene načine i sredstva ostvarivanja tih objektivno mogućih prednosti. Takva misao i njome vođena akcija bile su objektivna osnova i izuzetnog borbenog morala kao one bitne vrednosti revolucionarnih boraca, starešina i jedinica od koje neposredno zavisi njihova sposobnost stvaranja i korišćenja mnogih drugih prednosti nad protivnikom.

Budući da su činjenice današnjeg ljudskog društva upravo po mogućnostima koje u sebi sadrže (bilo kao realne, racionalne i humane mogućnosti ili pak kao regresivne i nehumane) značajno bogatije nego što su bile činjenice društvene stvarnosti koju je Marks izučavao, zbog toga njegovo shvatanje činjenica ima objektivno veću naučnu i praktično revolucionarnu vrednost nego u njegovo vreme. Posmatrana sa tog stanovišta, Marksova misao je zaista *savremenija danas* nego u vreme u kome je nastala. Današnja vojna misao koja ne uvažava ili nedovoljno uvažava ovu karakteristiku savremenog ljudskog društva u razmatranju kategorija vojne nauke kao što su rat, mir, vojska, vojna sila, strategija, činioci rata, naoružanje, razoružanje, detant, vojni blokovi, naoružani narod, borbena dejstva itd., ne sledi Marksovu misao, nije savremena i nije revolucionarna.

Četvrto, otkrivanje i uvažavanje *dijalektike međuzavisnosti* društvenog karaktera vojne organizacije i borbenih svojstava savremene ratne tehnike, kao i uslovljenosti *načina vođenja borbenih dejstava* tom međuzavisnosti i ciljem rata, predstavlja, takođe, jedno od bitnih teorijsko-metodoloških prolazišta savremenog vojnorevolucionarnog mišljenja i delovanja, a koje se, kao i prethodna, koreni iz Marksove misli.

Marks je, naime, između ostalog, ukazivao na uslovljenost rata i vojske načinom i rezultatima materijalne proizvodnje i razvitkom društvene svesti. Nemajući vremena da i to sam istražuje, a uočavajući značajnost ove teme za revolucionarni radnički pokret, Marks je — kako je poznato — molio Engelsa da to istražuje, što je on i učinio, na primer, naročito uspešno u *Antidiringu* u odeljku o teoriji sile.

U savremenom ratu, u kome se borbena dejstva — kao što je pokazano — javljaju kao funkcionisanje složenih tehničkih sistema, međuzavisnost karaktera ljudskog činioca koji pokreće te sisteme i tehničko-tehnoloških odlika sredstava koja čine te sisteme višestranija je i značajnija nego što je bio odnos čovek — tehnika u ranijim istorijskim epohama. Naročito su značajne ove relacije te međuzavisnosti.

Pre svega, to je dinamizirajući uticaj tehnike na oblike i strukturu vojne organizacije. Neprekidno se povećava broj različitih specijalnosti u formacijama jedinica, a i značajno se transformišu postojeće. Inovacija postojećih i razvoj novih vrsta oružja zahtevaju, takođe, stalne promene oblika vojne organizacije. U tom pogledu danas se vojske bitno razlikuju od vojski prošlog pa i prve polovine ovog veka. Na primer, Nelson je pobedio Napoleonovu pomorsku

armadu komandujući na brodu koji je bio sagrađen pre njegovog rođenja. Danas se smene pojedinih generacija oružja dešavaju često u intervalima ne većim od pet-šest godina.

Zatim, to je uticaj savremene ratne tehnike na sve šire funkcionalno povezivanje vojne organizacije sa celinom društvene infrastrukture. Način ovog povezivanja zavisi od karaktera društva, od prirode društvene integracije na kojoj ono počiva, odnosa između bitnih elemenata društvene strukture, od karaktera aktuelnih društvenih protivrečnosti i stepena njihove zaoštrenosti. Posmatrana sa tog stanovišta, današnja društva međusobno se značajno razlikuju, pa su i načini ove povezanosti u njima različiti. Može se reći da se kreću na dijapazonu od *militarističkih* rešenja koja tu povezanost čine novim izvorom društvene moći vojske kao osamostaljenog centra društvene moći do onih u svojoj suštini *antimilitarističkih* rešenja po kojima sve veći broj elemenata društvene strukture preuzima sve značajniju ulogu subjekata odbrambenog organizovanja društva. Za revolucionarno vojno mišljenje i delovanje imanentno je da stalno teže, uzimajući u obzir konkretno-istorijske uslove, upravo pronalaženju rešenja koja otvaraju sve šire mogućnosti neposrednog ispoljavanja sve većeg broja društvenih subjekata i kao subjekata odbrane društva, jer se utoliko objektivno uvećava njegova odbrambena moć.

Nadalje, to je povećana zavisnost iskorišćavanja borbena-tehničkih kvaliteta oružja od individualne motivisanosti boraca. Naime, savremena oružja objektivno su izmenila društveni položaj vojnika u borbenom poretku u smislu porasta njegove samostalnosti odlučivanja u kojoj meri će iskoristiti tehničke mogućnosti oružja kojim rukuje. Isto tako, savremena tehnička osnova komandovanja sa svim svojim elektronskim uređajima visokih informativnih mogućnosti ostaje duboko zavisna od znanja i lične motivisanosti ljudstva koje se nalazi u ulozi operatora u tom sistemu. Tehničko usavršavanje svih pozadinskih službi takođe je povećalo značaj lične motivisanosti svakog pojedinca u tim službama. Fizička presija, mehanička disciplina i drill ne mogu da budu ona efikasna »poluga« pokretanja ljudi u borbi kao nekada. Njih moraju zameniti sredstva psihološke i idejno-političke manipulacije, ili pak visoka politička svest o pravednosti i veličini ciljeva rata, na tome izgrađena svesna disciplina i snažan kolektivni duh jedinica. Vojske koje po svom društvenom biću pripadaju etatističkom tipu društvene integracije objektivno se moraju prevashodno služiti sredstvima psihološke i idejno-političke manipulacije u razvijanju borbene motivacije (borbenog morala). Ukoliko se takve vojske nađu u uslovima vođenja odbrambenog rata, podu-

darnost ciljeva takvog rata sa stvarnim nacionalnim i socijalnim interesima vojničkih masa omogućava da svest o toj podudarnosti bude i u njima bitna pokretačka snaga, odnosno izvor njihovog visokog borbenog morala. Narodne i revolucionarne vojske, tj. vojske koje su po svom društvenom biću naoružani narod, ne mogu ni da nastanu ni da opstoje bez takvih izvora visoke lične i kolektivne borbene motivisanosti kao što su politička svest, svesna disciplina i kolektivni duh. Zahvaljujući tome prirodno svojstvo takve vojske je stvaralačka masovna borbena inicijativa koja se, između ostalog, ispoljava i kao optimalno iskorišćavanje taktičko-tehničkih mogućnosti naoružanja i opreme.

Posebno značajna nova relacija međuzavisnosti karaktera ljudskog činioca rata i borbenih svojstava ratne tehnike jeste — mnogo složeniji odnos između količine materijalne energije koju je čovek u stanju da aktivira u vidu uništavajuće moći oružja i *ciljeva* koje želi postići (ciljeva rata). Kada su se pojavila oružja kojima je moguće fizički uništiti čitave narode, pa i ljudski rod, činilo se da je time stvorena objektivna osnova za konstituisanje vojne sile kao neke apsolutne društvene sile. Ali, brzo se pokazalo da razvoj ratne tehnike kao sredstva za masovno uništavanje nema za posledicu proporcionalan porast efikasnosti vojne sile kao sredstva politike. Neka sila bi bila apsolutna sila ako bi se njome mogao postići svaki željeni cilj. Uprkos sredstvima za kataklizmičko uništavanje, vojna sila nije postala takva sila. Razlog je u tome što porast količine te vrste materijalne energije sam po sebi ne znači porast čovekove moći da ostvari svaki cilj, nezavisno od njegovog društvenog značenja.

U društvenoj stvarnosti savremenog sveta porast vojne sile neke države, bloka država, ili nekog drugog društvenog subjekta, nije jednak porastu količine materijalne energije sadržane u stakovima oružja kojim raspolaže. To ne znači da je oružje postalo manje značajno. Ono i nadalje ostaje bitan konstituens vojne sile koji svojim kvalitativnim i kvantitativnim vrednostima određuje ukupnu efikasnost vojne sile, ali se ispoljava na nov način. Novina je u tome što povećanje materijalne energije sadržane u oružju (količina i borbena svojstva oružja) predstavlja stvarno povećanje vojne sile kao oblika društvene moći *samo* u onoj meri u kojoj je ta energija *istorijski primerena* društveno-političkoj suštini *ciljeva* koji se njome žele postići. U svakom drugom slučaju, ta energija — ma kako bila velika njena uništavajuća moć — ne doprinosi efikasnosti vojne sile, ili čak postaje društveno iracionalna energija.

Prema tome, u kojoj meri će određena količina ratne tehnike sa njenim borbenim svojstvima moći da posluži kao stvarni izvor vojne sile, danas više nego ikada ranije objektivno zavisi od društveno-političke suštine cilja koji se želi postići upotrebom te tehnike. To su dokazali svi ratovi vođeni poslednjih decenija, kao decenija »velikog istorijskog buđenja naroda« (Tito). U njima su se nacionalna i socijalna svest ispoljile kao takva društvena moć koju više nije moguće nadvladati spolja *neposredno* vojnom silom kao *glavnim* sredstvom nacionalnog i socijalnog porobljavanja, bez obzira na uništavajuću moć sredstava vojne sile kao spoljne sile. Tako se na posebno izražajan način potvrdila još jednom Marksova teza o pretvaranju svesti kao duhovne energije u materijalnu silu kada ovlada masama.

Peto, pitanja rata i mira bila su oduvek bitna pitanja čoveka i društva. S obzirom na to koliko se u današnjem svetu troši najdragocenije, misaone ljudske energije na pitanjima rata i mira, koliko se materijalnih sredstava i proizvodnih snaga angažuje u proizvodnji naoružanja i ratne opreme, kakva psihička opterećenja trpi čovek u savremenom ratu i pod teretom stalne opasnosti od nuklearnog rata, te kakve katastrofalne posledice mogu nastupiti otpočinjanjem takvog rata — jedino *Marksova dijalektika* čini čoveka sposobnim da na human, istorijski primeren način razrešava *savremena* pitanja rata i mira.

Zašto? Zato što je za njegovu dijalektiku bitno da se ne ograničava samo na pitanja *kakva je stvarnost*, već se bavi još presudnijim pitanjem: *kakva stvarnost može biti stvorena*, prevladavana i dalje razvijana čovekovom svrsishodnom delatnošću. Prema tome, dijalektika nije samo znanje, samo metodologija, već i kritika znanja i stvarnosti. Ona ne izgrađuje samo pozitivno znanje, već razvija *kritičku samosvest* (Marksova 11. teza o Fojerbahu).

Bitna karakteristika istinske revolucionarne vojne misli i prakse jeste upravo njihova kritička samosvest. To im omogućava da savremenim pitanjima rata i mira prilaze kao *univerzalnim* pitanjima čoveka i društva, što znači da im daju dignitet borbe za *svetski mir* kao nužan uslov očuvanja i razvoja tekovina ljudske civilizacije, bez čega ne može biti ni revolucionarnog menjanja sveta; za *prevladavanje vojne sile* kao sredstva međunarodnih odnosa; za pravo svih naroda na *samoodlučivanje* o načinu života i putevima sopstvenog društvenog razvoja; za prevladavanje *blokovske podeljenosti* sveta; za odnošenje prema nuklearnom i drugim sredstvima masovnog uništavanja kao po sebi neljudskim. budući da čovek gubi sposob-

nost kontrole nad njima, pa se time *negira kao istorično biće*; za prevladavanje mogućnosti da se vojna sfera »sopstvenog društva konstituiše u osamostaljeni centar društvene moći«.

To su pitanja na kojima se danas iskušavaju revolucionarna misao i praksa kao kritička samosvest, tražeći odgovore na pitanja kako doći do stvarnosti bez rata, vojne sile, otuđene »vojne sfere«. A tako delujući one, u stvari, deluju dosledno smerom Marksove dijalektike i zahvaljući upravo tome — na *savremen način*.

Titov odnos kao vojskovođe prema Marksu

Istorija je htela da Tito ispolji svoj genij velikog revolucionara dvadesetog veka prvo kao — *vojskovođa*. I ako se danas, na stogodišnjicu Marksove smrti, uzme u obzir šta je on učinio kao vrhovni komandant u jednoj autohtonoj socijalističkoj revoluciji u toku rata i posle rata — a što niko ozbiljan u svetu ne spori, pa i kada se ideološki sa Titom ne slaže — postaje očigledno da je upravo svojim vojnim delom dao jedan od najrečitijih dokaza o Marksovoj misli kao *savremenoj misli*, misli dvadesetog i dvadeset prvog veka.

Zašto je to očigledno? Zato što je vrlo prepoznatljiv Titov odnos kao vojskovođe prema Marksu. Prostor prigodnog članka dozvoljava, nažalost, da ovde ta prepoznatljivost bude izložena samo u vidu naznaka. Bitne karakteristike tog odnosa su ove.

Prvo, Titovo vojno delovanje bilo je, u svojoj suštini, kritika znanja o stvarnosti u kojoj je delovao i praktična kritika same te stvarnosti, pa kao takva — istinska *kritička samosvest* u smislu Marksove dijalektike. Dovoljno je kao dokaze za to uzeti 1941. godinu, razvoj narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije, razvoj Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, kao narodnorevolucionarne vojske, i njene velike bitke dobijene protiv svih tada važećih kanona vojne teorije. U nastaloj situaciji posle propasti Kraljevine Jugoslavije Tito je video surovu fašističku okupaciju. Ali, u toj okupaciji on je video ono što ni građanska ni tadašnja oficijelna marksistička misao nisu mogle da nazru — video je objektivne mogućnosti revolucioniziranja narodnih masa, njihovog konstituisanja u odlučujući istorijski subjekt nastale revolucionarne situacije i, zahvaljujući tome mogućnost vođenja uspešnog narodnooslobodilačkog rata. Samo, misao koja je promišljala stvarnost kojoj je pripadala na Marksov dijalektički način mogla je da dela tim smerom, uprkos svim preprekama, pa i takvim kao što je bio ogromni Staljinov autoritet.

Tito je na isti način kritički delotvorno delovao smerom realnih racionalnih i humanih mogućnosti koje su bile duboko prikrivene u doba hladnog rata. Njegova teza o istorijskom buđenju naroda izložena prilikom posete Indiji 1958. godine, bila je prvi korak u otkrivanju mogućnosti konstituisanja istorijski nove snage za prevladavanje politike sa pozicija sile koja će se, upravo velikim delom zahvaljujući Titovoj viziji i njegovom političkom delovanju, razviti u ono što danas predstavlja pokret nesvrstanih. U oceni, koja se često čuje, da je pokret nesvrstanih danas savest čovečanstva, izražava se na simboličan način činjenica da je rezultat prodora kritičke samosvesti u beznađe blokovskih deoba koja čini čoveka i narode sve sposobnijim da otkrivaju humane mogućnosti ljudskog društva koje u sebi sadrže proizvodne snage kraja dvadesetog veka. A Titova uloga u oblikovanju pokreta nesvrstanih upravo kao takve snage već danas je u svetu nesporna.

Drugo, sve što je dosada utvrđeno o Titu kao vojskovođi potvrđuje da je osnova njegovih uspeha bila u tome što je u rešavanju bitnih pitanja narodnooslobodilačkog rata polazio od Marksovog shvatanja biti i temelja biti socijalističke revolucije. Promišljajući tadašnju jugoslovensku stvarnost sa Marksovog stanovišta socijalističke revolucije, a na konkretno-istorijski način, Tito je svoju vojnu strategiju utemeljio na ovim opštim idejno-političkim načelima: (1) revolucioniziranje narodnih masa i njihovo *oružano samoorganizovanje* i delovanje kao istorijskog subjekta, čime je bila određena i uloga Komunističke partije Jugoslavije kao avangarde, odnosno organizatora narodnooslobodilačkog pokreta; (2) stvaranje od samog početka borbe temelja za novo društvo, društvo u kome će radni slojevi neposredno sami obezbeđivati nacionalne i socijalne slobode, čime je, takođe, bila određena buduća uloga SKJ kao vodeće idejno-političke snage društva; (3) ostvarenje zajedništva naroda i narodnosti Jugoslavije zasnovanog na nacionalnoj ravnopravnosti kao istorijom datog nužnog uslova opstanka i progresa svakog od njih pojedinačno; (4) razvijanje oblika vojne organizacije i načela ratne veštine saobrazno narastanju energije narodnih masa i poboljšavanju materijalno-tehničkih uslova za vođenje oružane borbe; (5) uvažavanje antifašističke borbe u Evropi i svetu kao opšteg istorijskog konteksta izvođenja oružanog perioda jugoslovenske revolucije.

Prema tome, delovanje narodnih masa kao istorijskog subjekta u radikalnom prevladavanju ne samo postojeće okupacijske situacije, već i društvene stvarnosti koja joj je prethodila, uz uvažavanje opštih, društveno-istorijskih uslova — bila je *filozofska, teorijska* i

politička paradigma Titove strategije, po čemu je ona u najpunijem smislu te reči bila konkretno-istorijski način ostvarenja biti socijalističke revolucije upravo onakve kakva proizlazi iz Marksove dijalektike.

Da bi se ostvario takav odnos prema Marksovom shvatanju socijalističke revolucije u tadašnjim uslovima, trebalo je ne samo duboko poznavati Marksovu misao, već i savladati dve velike sazajno-psihološke prepreke. Prva je bila — težina okupacijske situacije. Fašisti su bili na vrhuncu svoje moći i zaista sve što se nametalo svojom vidljivošću u toj stvarnosti govorilo je protiv mogućnosti uspešnog vođenja narodnooslobodilačkog rata. Druga, još teža prepreka bio je Staljinov idejno-teorijski i politički pritisak protiv strategije autohtone revolucije. Strategija oslonca na spoljni činilac kao glavnu snagu (tj. na SSSR) nudila se u toj teškoj situaciji kao najprivlačniji i najlogičniji izbor, pogotovo što je bila zahtevana od dotad neprikosnovenog Staljinovog idejno-teorijskog i političkog autoriteta. Veličina Titova kao revolucionarnog vojskovođe je što je smogao snage da pomišlja tadašnju ratnu stvarnost Marksovom dijalektikom uprkos tim preprekama.

Treće, za Tita je karakteristična doslednost Marksovoj dijalektici i u pitanjima odbrane tekovina revolucije i prevladavanju vojne sfere kao posebne sfere društvenog života. Vršeci posle rata ulogu vrhovnog komandanta Tito je morao rukovoditi poslovima narodne odbrane kao izuzetno značajnim i stalno aktuelnim zadatkom. Više puta je bio i u prilici da reaguje na neposredne opasnosti od vojne agresije. Bez obzira što je u prvom posleratnom periodu nova, socijalistička država imala monopol odbrambenog organizovanja društva, Tito je i u to vreme video odlučujuću snagu odbrane tekovina revolucije u produbljavanju narodnorevolucionarnog karaktera Armije, u jedinstvu naroda i Armije i u borbenom revolucionarnom entuzijazmu narodnih masa. A već 1955. godine pokreće inicijativu, prvo, za stvaranje idejno-teorijskih, a zatim i idejno-političkih i ustavnopravnih uslova za otvaranje procesa podruštvljavanja odbrane koji će već u šezdesetim godinama dovesti do uspostavljanja sistema opštenarodne odbrane kao radikalnog prevladavanja etatističkog tipa društvene integracije i u oblasti odbrane, odnosno do prevladavanja vojne sfere kao posebne sfere društvenog života i ukidanja mogućnosti da se ona na bilo koji način pojavi kao čoveku otuđena i suprotstavljena sila. Tito je taj proces inaugurisao i uporno podsticao ne kao potčinjavanje života unapred zadatoj šemi — modelu, već kao iznalaženje konkretno-istorijskog puta samoorganizovanja i sa-

mođlučivanja radnih ljudi i građana, naroda i narodnosti i u oblasti poslova narodne odbrane, bez čega — kako je isticao — nije moguće samoupravljanje ni u drugim oblastima društvenog života. A tako delovati značilo je upravo delovati smerom Marksove misli i Marksovog metoda.

Četvrto, za Tita kao vojnog mislioca posebno je karakteristično i promišljanje dijalektike odnošenja karaktera ljudskog činioca rata, materijalno-tehničkog činioca rata i cilja rata u duhu Marksove misli i metoda. Polazeći od *društvenog totaliteta* savremenog sveta, on nalazi da su se desile revolucionarne promene ne samo u sredstvima za vođenje rata, već i ljudskom činiocu rata i opštim društveno-istorijskim uslovima vođenja rata, što ima višestruke posledice, među kojima su najznačajnije: objektivno veća zavisnost efikasnog iskorišćavanja borbenih svojstava savremene ratne tehnike od društveno-političke suštine cilja rata nego u ranijim istorijskim epohama; neprimerenost neposredne primene sile kao osnovnog sredstva trajnijeg porobljavanja savremenih nacionalno i socijalno osvešćenih i politički emancipovanih naroda; povećana objektivna mogućnost svake zemlje da osloncem na sopstvene snage — bez obzira na njenu veličinu i stepen razvijenosti — izgradi svoju odbrambenu moć kao garanciju odbrane nezavisnosti i prava na sopstveni put razvoja; stvaranje uslova za prevazilaženje rata kao sredstva rešavanja međunarodnih protivrečnosti. Uzimajući u obzir i te činjenice, Tito je izgrađivao opštenarodnu odbranu kao *strategiju mira*, što znači kao strategiju antinasilja, i to efikasnog antinasilja.

I najzad, kada je reč o Titovom odnosu prema Marks-u, ne sme se zaobići i činjenica da je on na poseban način potvrđivao ne samo savremenost Marksove misli i metoda, već i njihovu *naučnost*. Naime, poznato je da je jedan od opštih uslova kojima jedna teorija mora odgovoriti da bi se mogla smatrati naučno objektivom — njena *društvena komunikabilnost*, a ona je takva ako je izložena jezičkim terminima čije je značenje jasno, precizno i društveno usvojeno. To se postiže definisanjem termina koji se koriste u toj teoriji i posebno njene pojmovne aparature. Ali ne samo time. Jedna teorija je toliko društveno komunikabilnija, pa ukoliko i naučno potvrđenija, ukoliko se njeni osnovni termini (pojmovi) mogu prevesti na običan jezik pomoću njegovih univerzalno razumljivih reči. A gotovo da nije moguće naći revolucionarnog mislioca koji je toliko strasno i

dosledno promišljao svet oko sebe oslanjajući sa na Marksovu misao, a da je tako malo citirao samoga Marksa, kao što je to Tito činio. Tito je posedovao naročiti dar da Marksove stavove, iskazane i najtežim filozofskim diskursom, izloži pomoću univerzalno razumljivih reči i na taj način društvene zakonitosti koje su sadržane u tim Marksovim stavovima učini prepoznatljivim i shvatljivim širokim slojevima naroda koji su jedino tako i mogli postajati istorijski subjekt. Sa stanovišta društvene komunikabilnosti, to je bila najrečitija potvrda *objektivne istinitosti* Marksove misli kao naučne misli.